

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

3. Концепція державного стандарту спеціальної освіти дітей з особливими потребами // Дефектологія. – 1999. – №4. – С. 2 – 4.
4. Обухівська А.Г. Психологу про дітей з особливими потребами у загальноосвітній школі / Антоніна Обухівська, Тамара Ілляшенко, Тамара Жук. – К.: Редакції загальнопед. газет, 2012. – 128 с. – (Бібліотека шкільного світу»).

Тарасенко Н. І.*

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ МІЖКУЛЬТУРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У РОБОТІ З УЧНЯМИ (НА ПРИКЛАДІ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОЇ І УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ)

Стаття розкриває відомості про доцільність використання компаративного аналізу в роботі з учнями на прикладі вивчення кримськотатарської і української літератури.

Соціокультурні перетворення в нашій державі зумовили потребу в здійсненні освіти в контексті культури. А освіта майбутнього має бути різноманітною, адекватною культурній та етнічній багатоманітності людства, що задовольняє всебічні потреби, духовні запити особистості.

Кожна культура має значний обсяг матеріалу, що висвітлений з різних методологічних позицій, засвідчений генетичним, типологічним, контактологічним підходами, і потребує об'єктивного осмислення. Разом із пізнанням різних культур, усвідомленням їх матеріальних і духовних надбань, особистість має розуміти взаємозв'язки і взаємовпливи між ними. Одним із засобів, що дає можливість зрозуміти міжкультурні зв'язки є використання компаративного аналізу. Його активно використовують і для порівняння художніх творів, адже в них закладено багато інформації про культуру народу. Досить популярний компаративний аналіз і серед педагогів-словесників, бо надає можливості розкрити учням природу міжкультурних взаємозв'язків.

Компаративістика як метод вивчення літератури складалася упродовж 19 століття, але її елементи з'явилися ще в епоху античності у працях Аристотеля.

У літературі компаративістику активно використовували німецький дослідник Т. Бенфей, українці – М. Драгоманов, М. Дашкевич, І. Франко. Принципам компаративізму присвятив свої праці О. Веселовський. Займаючись порівняльним літературознавством, М. Драгоманов пропагував важливість загальнолюдських естетичних цінностей у розвитку культури українського народу. І. Франко вперше в історії українського літературознавства обґрунтував взаємозалежність національного й загальнолюдського в літературі. О. Білецький говорив, що справжнє уявлення про українську літературу можна одержати, лише розглядаючи її в міжнародному масштабі, залучаючи для порівняння широкий літературний матеріал, на тлі якого стане

---

* © Тарасенко Н. І.

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

зрозуміло її національна специфіка.

У сучасній компаративістиці актуальним є питання генетично-контактних зв'язків і типологічних відповідностей у різнонаціональних літературах.

У цій статті ми ставимо за мету розкриття особливостей використання компаративного аналізу під час роботи з учнями щодо дослідження кримськотатарської й української літератури.

Компаративістика або порівняльне літературознавство – наукова дисципліна, метою якої є виявлення міжлітературних зв'язків на основі зіставлення творів та явищ національних здобутків однієї чи різних історичних епох. Компаративістика, за визначенням літературознавчого словника-довідника – це «порівняльне вивчення національних літератур, процесів їх взаємозв'язку, взаємодії, взаємовпливів на основі порівняльно-історичного підходу» [8].

У посібнику за редакцією О. Галича зазначено: «художні взаємовпливи – це різного характеру впливи одних мистецьких явищ на інші, розмаїті форми впливу сучасної літератури з художньою культурою минулих епох, звернення до творчості різних народів» [6]. Наведені визначення свідчать про те, що компаративістика тісно пов'язана з поняттям взаємовпливів.

Компаративістика дає можливість дослідити й порівняти значну кількість творів, що належать до різних національних культур, викликаючи зацікавленість учнів. У доробках чітко можна визначити стильові напрями, жанрове розмаїття. Однак даний підхід вимагає ретельного дослідження історії національної літератури, зокрема періоду, коли репресії й терор негативно вплинули на розвиток художньої літератури, мистецтва, культури. Так, жахлива депортація в травні 1944 року, знищення духовності привели до того, що протягом багатьох років кримськотатарська література упродовж тривалого історичного часу відображала проблемами культурного виживання. Національна свідомість та історична пам'ять про вимушено покинуту батьківщину ніколи не полишала кримських татар, у якому б регіоні вони не оселялися.

Багатоміжні культурно-економічні відносини, співіснування кримськотатарського й українського народів у контексті історії України мало досліджені, хоча відомо, що їх минуле тісно пов'язане. Дослідження науковців показало, що з українською літературою кримськотатарська перебувала в тісних контактах. Хоча на відміну від сучасної української літератури, яка розвивалася в контексті європейських здобутків, кримськотатарська мала нахил до естетичних цінностей.

Незважаючи на регіональне розселення, подолання багатьох проблем, пов'язаних із умовами співжиття, кримськотатарський народ продовжує культивувати свою літературу, традиції, звичаї. А значущим у свідомості кримськотатарського й українського народів залишається патріотизм. Героєм національних літератур є людина з багатим внутрішнім світом, із

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

чіткою громадянською позицією, яка здатна заперечити насильство, долати зло, моральну деградацію й утверджувати ідеали краси.

Використання на уроках елементів компаративного аналізу сприяє глибокому вивченню явищ кримськотатарської й української літератур; зіставляючи їх, учитель спонукає школярів глибше пізнати як їх спільні й самобутні риси, так і закономірність впливу на них світового літературного процесу. Такий аналіз розвиває вміння і навички щодо аналізу літературного тексту, удосконалює досвід творчої діяльності, формує морально-етичні й гуманістичні цінності, спрямовує учнів на розуміння специфіки взаємовпливу різних культур, зосереджує увагу на глибокому знанні твору, скеровує пошукову діяльність, сприяє рефлексії тощо.

Заглибитись у процеси літературного світу кримськотатарської й української літератур методом компаративного аналізу – це значить пізнати ідейно-тематичну сутність творів, зрозуміти ключову роль художнього слова, осмислити його національний колорит на тлі певного часу і, порівнюючи, визначити індивідуальний стиль митців, їхній вплив на формування естетичних смаків.

Учні Новоолексіївської ЗОШ №2 Генічеського району Херсонської області методом компаративного аналізу презентували літературне дослідження кримськотатарської й української поезії в контексті історії України за творчістю Лілі Рустемівни Буджурової і Софії Василівни Василенко [1–5]. Така робота була дуже важливою для дітей, оскільки на території смт Новоолексіївка проживають 60% українців і 30% кримських татар.

В основі роботи чітко було визначено три етапи: 1 – підготовчий, 2 – реалізації, 3 – узагальнення. Схема компаративного аналізу художнього тексту передбачала час написання поезій, суспільно-політичні обставини, літературні напрями, менталітет, психотип нації, біографію письменника, психологію художньої творчості, сюжет, тему, ідею, проблему, жанр, композицію, мовні засоби. Ця тема зацікавила старшокласників не тільки в площині літературознавства, а й з огляду на сучасний стан культури в нашому регіоні. Опрацювавши матеріал, десятикласники визначили спільні мотиви у творчості Лілі Рустемівни й Софії Володимирівни, пов'язані з подіями Другої світової війни. Ця трагедія ніщивним вихором пронеслася над долями кримськотатарського й українського народів, відчули її гіркий присмак і поетеси, для яких «минуле – це не трухляві пеньки забуття, а вічно живе коріння історії».

Учні-дослідники представили яскраву особистість кримськотатарського народу Лілію Буджурову, відому гостротою думки, відвертістю, невідкупністю. Збірки «Некуплений квиток», «Як довго, Вітчизно, я їхала до тебе...» вона написала в 1989 році на одному диханні: у цей час кримські татари

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

поверталися на Батьківщину. Слова поетеси вибухнули потужною силою, що несла радість, викликала емоції щастя, спонукала до роздумів над вічною темою: «Вітчизна – найдорожчий скарб». Виразно звучав вірш «Батько» про нерозривні родинні зв'язки, про обов'язки молоді пам'ятати історію нації, переймати від старшого покоління моральні чесноти. Із філософським акцентом лунала поезія «Застереження». У ній Лілія Буджурова наголошує, що чекає на народ, який забуває звичаї, традиції, мову, утрачає гідність. Хвилюючі слова у вірші спонукали замислитися всіх присутніх над тезою: «Покинувши Батьківщину, утрачаєш усе...»

Школярі презентували біографію Софії Василенко, звернули увагу, що її поезії «народжувалися, як діти, у муках». Особливим був період, коли поетеса проживала в Німеччині з 2000 року. Досліджено, що цей час був надзвичайно складним для Софії Володимирівни. Докори сумління непокоїли її, змушували шукати відповіді в глибинах серця: чому вона на чужині? Так виникли вірші, написані в Німеччині, – «Земля – не та. І небеса – не ті...», «У чужій хаті, за чужим столом, пишу я вірші зламаним крилом...», «А вдома вже весна...», «Мені так хочеться співати...», «Я живу на землі...», «Мова матері». Оклична інтонація при звертаннях, увиразнена епітетами, метафорами, спонукає кожного замислитися над християнськими цінностями, хвилює палітрою асоціацій. Ці прості за формою, але глибокі за змістом твори схвилювали школярів, надихнули на роздуми, що рідна земля і в жменьці мила, а втрата рідних ятрить душу, поки жива пам'ять, – зазначили критики. Зіставляючи таким чином національні літератури, компаративістика прагне глибше пізнати як їхні спільні й самобутні риси, так і закономірності світового літературного процесу, проєктуючи їх на широкі мистецькі, історичні, ідеологічні, етнічні контексти минулого й сучасного.

Учні-літературознавці підкреслили, що поезії Лілі Рустемівни й Софії Володимирівни гармонійно вписуються в контекст доби. Народжені щирою душею, вони близькі й зрозумілі всім, хто має чітку громадянську позицію, шанує віру й традиції предків, кому не прийнятна диктатура влади, хто небайдужий до майбутнього країни.

Метод компаративного аналізу, використаний під час дослідження учнями міжкультурних зв'язків кримськотатарської й української літератур, дав можливість визначити оригінальну тональність кожної, підкреслити самобутні барви для відтворення внутрішнього світу, бо, як відомо, духовність – це творча сила для формування гуманістичних ідеалів будь-якої нації.

Посилаючись на компаративний підхід до висвітлення проблеми, можна зазначити: передумови виникнення кримськотатарської й української поезій переконають, що їх історія – це не зібрання розрізнених фактів і явищ особистостями, а зумовлений особливостями розвитку суспільного життя

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

закономірний процес, у якому органічно переплітаються традиції й новаторство. Це залежить від чіткої позиції автора, його ставлення до ключових проблем і вміння висвітлити їх у потрібному ключі. Мистецькі розробки кримськотатарської й української літератур відображають науковість і системність положень щодо соціалізації людини в умовах нового часу. Ставши надбанням цивілізованого простору, художнє слово залишається домінантою в царині культури.

Системне використання елементів компаративного аналізу дає можливість підвищувати рівень мотивації вивчення предмета, сприяє розвитку полікультурної компетентності учнів, усвідомленому сприйняттю дійсності. Такий підхід дозволяє запроваджувати прийоми індивідуального й колективного читання типологічно близьких текстів із проблемними аспектами, залучаючи учнів до дискусії, диспуту, діалогу з метою глибокого пізнання національного й інтернаціонального в контексті доби, допомагає учням ширше усвідомити історико-літературні процеси, сприяє розумінню духовної єдності й національної своєрідності різних літератур [7].

Дослідження творчості Лілі Буджурової й Софії Василенко методом компаративного аналізу збагатить тематику уроків із серії «Література рідного краю», відкриє школярам цікаві сторінки історії, які не зникнуть із пам'яті кримськотатарського й українського народів, донесе широкому загалу важливість загальнолюдських пріоритетів, перевірених часом, а для нащадків вони – дороговказ до мирного співіснування.

Література:

1. Буджурова Л. Некуплений квиток. Доступність інформації в сучасному світі. [електронний ресурс]. – Режим доступу uk.wikipedia.org/wiki/
2. Буджурова Л. Біографія. [електронний ресурс]. – Режим доступу [uk.wikipedia.org/wiki/Буджурова Лілі Рустемівна](http://uk.wikipedia.org/wiki/Буджурова_Лілі_Рустемівна)
3. Василенко С. Серце скіф'янки. Вибрані вірші. – Сімферополь, 2007. – 279 с.
4. Василенко С. Коромисло. Поезії. – Таврія, 1994. – 198 с.
5. Василенко С. Я кохаю Україну. Поезії. – Таврія, 2003. – 208 с.
6. Галич О. А. Теорія літератури: підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих закладів освіти / О. А. Галич, В. М. Назарець; за наук.ред. О. Галича. – К.: Либідь, 2001. – 487 с.
7. Гончаренко Л. А. Розвиток полікультурної компетентності педагогів загальноосвітніх навчальних закладів: навчальний посібник / Л. А. Гончаренко, А. М. Зубко, В. В. Кузьменко. – 3-є вид. – Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2013. – С. 91.
8. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. – К.: ВІД «Академія», 1997. – 752 с.